

Obraz čečenského konfliktu v českém dokumentárním filmu

Zdeňka Chaloupky

Je symptomatičké, že dvě letošní teoretické práce se zabývají odrazem války v dokumentárním filmu, v tomto kontextu se i studentské filmy zabývají ozbrojováním, přípravou na válku, a konečně i válkou samotnou (válkou se zabývá právě film autora této práce, Zdeňka „Ukažte mi válku“...). Toto tématické zaměření, vypovídá nepochybně mnohé i o společenském naladění, které se dramaticky proměnilo, v reakci na mezinárodní situaci. Válka samotná nebo možnost válečného konfliktu se evidentně vloudila i do našich myslí.

Práce „Obraz čečenského konfliktu v českém dokumentárním filmu“ se vrací k tématické oblasti filmů o čečenském konfliktu, které vznikly za neopakovatelné konstelace v rozmezí let 1995 až 2000. Práce se snaží postihnout, v jakém prostředí a kontextech filmy vznikaly. Autor práce Zdeněk Chaloupka se snaží o objektivní nezaujatou analýzu, jak obsahovou, tak i o analýzu vyznění filmů.

Práce stručně rekapituluje historii vztahů Čečenců a Ruska, přičemž záměrně abstrahuje od historických kořenů konfliktů, konstatuje pouze, že počátky sporu kavkazského národa s ruskou nadvládou sahají dlouho do minulosti, což se mi zdá málo a i přes deklarovaný záměr, nenorit se příliš hluboko, to považuji za chybu – aspoň stručný exkurs, protože téma je na několik tlustých knih, do dávnější historie, je podstatným klíčem k nedávné minulosti, ale i současnosti.. Naopak historický a nestranný exkurs popisující kořeny obou čečensko – ruských válek i jejich průběh, je velmi přesný v šíři úměrné rozsahu práce, rekapituluje obě čečenské války, již ve větším rozsahu. Nestranné hledisko je mi sympatičké, a na druhou stranu je pro mě obtížně přijatelné, s Epicentrem i Člověkem v tísní jsem řadu let spolupracoval a těžko se mi nyní objektivizuje pohled, který jsem si dříve ani neproblematizoval. Vždy jsem vnímal snahu kavkazských národů o samostatnost, jako přirozenou, a staletou přítomnost Ruska, Sovětského svazu a zase Ruska jako - myslím nejen z mého pohledu velmocenskou agresi. Tomuto hodnocení se ale Zdeněk Chaloupka evidentně chtěl vyhnout a mně to donutilo o tom přemýšlet v dalších kontextech. Přesto roli Ruska vidím jednoznačně negativně, což nikterak nebrání tomu, že nevidím negativně i roli Čečenců. Svědčí to ale myslím o tom, že mám jinou historickou zkušenost, než autor a tedy i jiné interpretační východisko pro dějinné události na Kavkaze. Velmi výrazně ale vnímám i proměnu společenského diskurzu, která nastala s ohledem na probíhající islamofóbní naladění nejen naší společnosti.

Práce rekapituluje historii vzniku agentury Epicentrum. Zobrazovat a pomáhat – dvě strany jedné mince... Epicentrum bylo ojedinělým fenoménem a je důležité tento fenomén popsat z více pohledů, Zdeněk Chaloupka není jediným, kdo se o to pokusil, jeho práce je důležitý kámen do historické mozaiky Epicentra, ta se v této práci uzavírá v roce 2000, kdy byli klíčoví členové agentury Petra Procházková a Jaromír Štětina, vyhoštěni z Ruska, čímž se uzavřela jejich možnost práce v tomto regionu. Nemyslím si, že by šlo z jejich strany o monopolizaci, jen si pamatuji, že do Čečny se tehdy nikomu nechtělo.

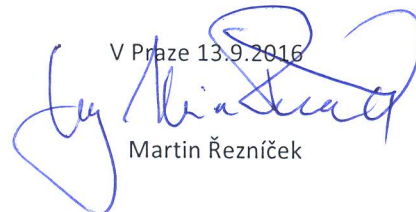
Podstatná je historie vzniku filmů s čečenskou tematikou v TS Ostrava, ve všech případech v režii Vladislava Kvasničky a druhé – hlavní větve této tvorby, právě v agentuře Epicentrum, spolupracující s pražskou redakcí ČT. Autor analyzuje v práci postupně všechny filmy, snaha o objektivní pohled je, jak jsem se již zmínil velmi podstatná a je velmi obtížné, při nějakém celkovém převážném naladění filmů, ale i společnosti, toto objektivizující hledisko udržet, přesto si myslím, že se to nesmí přehnat. U filmu „Dokud nás smrt nerozdělí“ s anotací „O Rusku, novinářích a ceně svobody slova“ režiséra Petra Jančárka a kameramanky Petry Procházkové, Zdeněk píše „Film tedy nabízí obraz Ruska jakožto země, kde je uplatňování svobody slova minimálně problematické, v horším případě přímo životu nebezpečné“. Ono to tak – objektivně je, není to jen obraz, je to Rusko, a od té doby se to nezlepšuje, spíše naopak. Jinak samozřejmě vítám snahu problematizovat ustálený, dalo by se říct „mainstreamový“ pohled, ve smyslu jednoznačného obrazu ruského agresora a malého utlačovaného národa, problém je skutečně daleko komplexnější. Každopádně model velký, který uzurpuje malého, bez dalších přívlastků, odpovídá skutečnosti... Máme s tím svoji zkušenost. A nezáčastněné interpretace nejsem schopen, jak zmiň a je to vlastně špatně.

Autor velmi stručně, analyzuje všechny filmy, které na téma čečenského konfliktu vznikly, včetně jediného filmu, který vzniknul v druhém čečenském konfliktu, kdy možnost pohybu novinářů byla tehdy již vzhledem k obstrukcím ruské strany, téměř nulová – dochází k závěru, že vyznění filmů je pořád víceméně stejné. Což je podstatné. Protože společenský kontext se proměnil. Zdeněk Chaloupka zasazuje vnímání konfliktu do mezinárodního kontextu a právě na tomto krystalicky ukazuje, že vše je složitější – a čečenská sebevražedná komanda si rozhodně sympatie ve světě nezískala, i když příběh jejich vzniku je důležitý...

Hodně zajímavý je také v závěru práce popsaný obraz fungování agentury Reuters, který Zdeněk přibližuje, agentura měla zastoupení pouze v Rusku a tak celý svět napojený na Reuters, čerpal informace pouze z jedné strany. Epicentrum, podle novinářů, kteří v něm pracovali, tento jednostranný pohled aspoň trochu vyvažovalo, právě pohledem z druhé strany. Zdeněk také v závěru práce, popisuje funkci vysvětlujícího komentáře a na to – i podle Susan Sontagové, jak jednoduché je komentář vyměnit či zfalšovat.

Doporučuji k obhajobě

V Praze 13.9.2016

Martin Řezníček